

ҚР БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Білім беру мекемесі

“Сымбат” сән бизнесі Академиясы

TURKEL FAIR ORG.

(TURKEL FUARCILIK Anonim Sirketi)

**Заманауи интеграция: мәдениет, ғылым және
технология**

Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның
материалдары

**Современная Интеграция: Культура,
Наука и Технология**

Материалы международной
научно-практической конференции

**Modern Integration : Culture,
Science And Technology**

Proceedings of international
science- practical conference

Алматы, 2008

«Современная интеграция: культура, наука и технология»

<i>Умралиева Б.И.</i> Теоретические основы процесса пылеулавливания в текстильных материалах для изделий специального назначения	228
<i>Андрюшин В.И., Инкаров Б.Г., Айдынбекова Ж.Т., Птицина А.П.</i> Морфологический анализ структуры швейных изделий и ориентированности обучения I.....	232
<i>Дарменова Р.А.</i> Студенттердін эстетикалык талғамын пәнаралық байланыс арқылы дамытудың ғылыми педагогикалық аспектілері	234
<i>Шалтыкова О.Г.</i> Влияние внешних факторов на организм молодого поколения	239
<i>Хасенов М. М.</i> О разработке проекта-макета стандарта высшего профессионального образования по специальности 050421 – «дизайн»	245
<i>Шагирова К.Э.</i> Технология сабағында тігін бұйымдарын өндеу арқылы шығармашылық жұмыстарын жетілдіру.....	259
<i>Азылканова С.А.</i> Влияние административной реформы на повышение качества государственных услуг.....	264
<i>Байузакова Г.С.</i> К вопросу внедрения новых информационных систем (НИТ) в образовательный процесс.....	268
<i>Баудиярова Қ.Б.</i> Балаға қатысты әдет-ғұрыптар.....	270
<i>Бектурова Э.К.</i> Использование проектной работы на уроке английского языка.....	274
<i>Ешмуратова Г.В.</i> Роль курса «Основы политологии социологии» в политической социализации студентов.....	278
<i>Ешмуратова Г.В.</i> Повышение правовой культуры студентов на занятиях дисциплины «основы права».....	283

технологий, которые повышают их эффективность в системе образования. Использование информационных технологий в учебном процессе способствуют усилению мотивации обучения за счет преобразования традиционной схемы усвоения знаний студентом "выучил и после сессии забуду" в новую схему - "понимаю и буду активно использовать"; повышению информативной емкости и наглядности изучаемого материала; лучшему освоению знаний, умений и навыков за счет возможности использования индивидуальных образовательных траекторий; формированию умения проектировать, конструировать и моделировать; развитию навыков самостоятельной работы обучающихся, превращению их из пассивных потребителей информации в исследователей; повышению значимости изучаемого материала в будущей профессиональной деятельности; оперативности и объективности контроля знаний студентов.

Түйін

Бұл мақалада ақпараттық жүйелерді оқу үдерісіне кеңінен еңгізу және жалпы қолдану. Шығармашылық мамандықтар үшін бұл өте өзекті проблема екендігі көрсетіледі.

The summary

This article is devoted of sewing wars automatic designing. The questions of automatic project constructive works in automate systems have been considered. Technological possibilities of the organized system are presented for the usage in the process of study as well as for practical application of this systems in manufacture.

ӘОЖ 392.5 (574.5)

БАЛАҒА ҚАТЫСТЫ ӘДЕТ-ҒҰРЫПТАР

Баудиярова Қ.Б.

Қазақстан

Баланың дүниеге келуі мен тәрбиесіне байланысты қазақ халқының салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары қалыптасқан. Бала – өмірдің жалғасы, ерлі-зайыптылардың тіреу-діңгегі. Сондықтанда қазақ халқы «балалы үй базар, баласыз үй мазар» деп ой топшалаған. Бала ата-ананың, туған-туысқандардың өмірінде маңызды орынға ие болған. Балаға қатысты ғұрыптар тек қазақтарда ғана емес, қырғыз, өзбек, каракалпак, түрікмен, тәжіктерде де орын алған [1].

Әйел адамға қамқорлық құрсақ көтергеннен басталады. Өмір тәжірибесі мол қарт аналар «құрсақ тойға» жиналып, жас келінге кәңестерін айтып, екіқабат кездегі әртүрлі құбылыстарға шәдамдылықпен қарауға үйретеді. Ене тіл-көзден сақтау мақсатында келінге молдадан дұға жаздырып, бойтұмар жасап береді. Түн қараңғыда екіқабат келіншекті далаға жалғыз жібермейді. Үйде ері

жолда бір өзін жатқызбайды. Халықтың түсінігі бойынша баланың кіндігі бұралып қалмау үшін, екіқабат әйел арқан аттамау керек және туғанға дейін итке «кет» демеуі керек. Қазақ арасында кең тараған діни сенім бойынша екіқабат әйел түйенің етін жемеу керек. Түйе етін жеген әйел 9 ай орнына 12 ай көтереді-міс. Түрлі биологиялық себептермен босану мерзімінің кешеуілдеуіне байланысты әйелді тезірек босануы үшін түйенің бауырынан не алдынан өткізеді [2]. Ай күні жеткен кезде әйелге ауыр жұмыс жасатпаған. Жас келіннің алғашқы баласына үлкендер тарапынан көп көңіл бөлініп, қамқорлық көрсетіледі. Себебі, біріншіден оның өз тәжірибесі болмағандықтан болса, екіншіден алғашқы немере ата-анаға ыстық болады.

Бұрын бала тудыру үшін көп балалы, беделді «аккол ананы» шақырған. Кіндігін кескен адам «кіндік шеше» деп аталады. Ол мейірімділігімен, ағайынға жақындығымен, балаларының көптігімен, көңілінің ақтығымен ерекшеленеді. Халық түсінігі бойынша баланың мінезі кіндік шешеге тартады. Кіндік шеше түркі халықтарында, алтай, тувалықтарда, телеңгіттерде болады [1]. Қазір перзентханада туатын болғандықтан акушер «кіндік шеше» болады. Оған шығар кезде силықтар береді. Жаңа туған баланың әкесі, ата-әжесі, туған-туысқандарына ең бірінші жақсы хабарды жеткізген адам «сүйінші» алады. Сүйіншіге не сұраса соны беруі шарт.

Әйел босанған соң баланың жолдасы түсісімен, оны тазалап, бөтен біреулерге көрсетпей адам баспайтын жерге көмеді. Бала жолдасының кіндігін жоғары қаратып салады да, шұңқырға жолдас жуылған қанды құяды. Этнограф ғалым Х. Арғынбаевтің мәліттері бойынша халық арасында «туған баланың кіндігін бедеу әйел басса, босанған әйел бала таппайды, босанған әйелдің бала туу қасиеті бедеу әйелге ауады» деген сенім бар. Бұл ырым Ұлы жүз қазақтары арасында кең тараған [3].

Бала туғаннан кейін шілдехана жасайды. Шілдехана – қараңғыдан жарыққа шыққан қасетті күн. Шілдеханаға туған-туыстарын, көршілерін шақырады. Қонақтар силықтар әкеледі. Шілдеханада «қалжа мал» деп қой сояды. Шай үстінде тойбастар, жыртыс беріледі. Қалжаға сойылған қойдың мойын омыртқасын тұтас асып, пышақ тигізбей мүжейді де, омырқаларды бір-бірінен бөлмей сол күйінде үйдің маңдай алдына іліп қояды. Баланың мойны бекігенше оны тастамайды. Осылай етсе баланың мойны жылдам бекиді деген сенімде болған. Жақсы қалжаланған әйелдің өзі де жылдам көтеріледі [4].

Үш-жеті күнде балаға ат қояды. Балаға есім беру рәсімін дастархан үстінде жария етіп, бата қылған. Мұның тәрбилік мәні бар. Адамға ат қоюдың себептері алуан түрлі тілек-мақсаттарға орайлас

болып келеді. Айталық:

1. Бала дәулетті, бай, ауқатты болсын деп – Дәулет, Алтынбек, Байбол.
2. Күшті, батыл, ер жүрек болсын деп – Арыстан, Батырбек, Алпамыс.
3. Сұлу, көрікті, әдемі болсын деп – Айсұлу, Әсем Аққыз, Раушан.
4. Денсаулығы зор, өмір жасы ұзақ болсын деп – Ұзақбай, Мыңжасар, Көпжасар.
5. Мырза, жомарт болсын деп – Мырзабек, Қайыржан, Жомарт.
6. Ақылды, тапқыр болсын деп – Ақылбек, Есбол, Асыл, Данабек деп ат қояды.

Кейде әдет-ғұрып, салт-дәстүр, салт-сана, күн, жыл аттарына байланысты Наурыз, Жұмабай, Бейсенбай, Аманжол деп қойса, балалары тұрмай өле беретіндер Токтар, Тұрсын, Төлеген. Ұлжан деп қояды. Туған жеріне, айына байланысты Наурыз, Ораз, Жайлау Арал деген. Сонымен қатар батыр, би, әулиелердің атын қойған Бекет, Райымбек, Қарасай. Тарихи тұлғалардың атын Шыңғыс, Әлішер, Ескендір, Ұлықбек, шыққан руына байланысты Арғын, Садыр, Адай, Қоңырат деп қойған. Қыздарға есім беруде гүл, ағаштардың атын – Алма, Гүлнәр, бағалы тастар мен металдарды – Алтын, Күміс, Гауһар, жұлдыздардың атын – Ай, Шолпан, Күн, құс және аң аттарын – Құралай, Қарлығаш, Марал, Бота, пайғамбардың әйелі мен қыздарының атын – Хадиша, Фатима, Гүлсім деп қойған. Егерде қалы болса Қалдыгүл, Меңдігүл, кенже болса – Кенжегүл, Кенже деген аттар қойылады. Ат қойғанда баланың құлағына үш рет дауыстап атын айтады [5]. Жеті-отыз күнде бесікке салады. Бір жеті ішінде баланың кіндігі түсіп, кіндік жарасы жазылады. Қонақ шақырылып, «бесікке салу» рәсімі жасалады. Шақырылған әйелдер шашуларын әкеліп, қуанышқа ортақтығын білдіреді. Бесікті босанған әйелдің анасы мен туыстары, яғни төркіні әкеледі. Жағы үлкен, жайсаң, балалы-шашағалы бәйбішелердің бірі баланы бесікке салады. Бесікке салушы бесіктің барлық жабдығын орын-орнына қойып, тәттілерді түбектен төмен өткізіп «тыштыма» дейді. Отырғандар түбектен түскен тәттілерді ырымдап алады. Шашудан соң түбекті орнатып, отпен аластайды. Оңтүстік Қазақстанда бұл мақсатта адыраспанды пайдаланады. Бесікті аластау кезінде:

Алас, алас, баладан алас, иесі келді, пәледен қаш,
Көзі жаманның көзінен алас, тілі жаманның тілінен алас,
Қырық қабырғасынан алас, отыз омыртқасынан алас-

деп тіл-көзден сақтасын деген тілек айтады. Қолына берген баланы «біссіміллә» деп бесіктің оң жағынан жатқызып, жанындағы

әйелдердің көмегімен бесікке бірінші рет бөлейді. Бөленген бесік үстіне жеті нәрсе жабады. Әр жабылатын нәрсенің өзіндік мәні бар. Тон, шапан ержеткенде бала елшіл, халықшыл болсын, жүген тез өсіп ат үстінде ойнасын, камшы ер болсын деген тілекті аңғартады. Бесікке салғандарға күміс білезік, сақина, мата беріледі. Ең қымбат зат бесікке салған әйелге беріледі. Бесікке бөленген баланың жастығының астына пышак қояды. Бесікке тұмар, үкінін тырнағын іліп қояды. Бұл баланы сыртқы күштерден сақтау. Қазір бесікке салу Оңтүстік Қазақстанда да сақталған.

Қырық күннен соң баланы қыркынан шығарады. Оған да үлкені-жасы әйелдер жиналады. Бұл күні бірінші рет баланың «ит көйлегін» шешеді. Ит көйлекке тәттілер салып, иттің мойнына байлайды. Жас балалар артынан қуады. Бұл ғұрып Орта Азияның көптеген халықтарында бар [1]. Ит қырық жанды делінеді. Сондықтан иттің өмірге, қиындыққа төзімділігі балаға беріледі деп есептеген. Ит көйлегін шешкеннен кейін, қарын шашын алады. Алынған шашты алақанмен домалатып, тұмарша етіп нәресте киімінің астарына тіккен. Тырнағын алып, жерге көмеді. Ұлды 37-39 күн толғанда, қыздарды 41-43 күнде шығарады. Баласы көп, беделді әйел баланың төбесінен 40 қасық су тамызып шомылдырады. «Отыз омыртқаң жылдам бекісін, қырық қабырғаң жылдам қатсын» деп тілек айтады. Ұлға 41 асық пен 41 құмалақ, қызға 41 күміс тенге, сақина, жүзік және 41 құмалақ салады. Мағанасы байлық тілеу. Қазақ үшін байлық көзі малда. Құмалақ суды қораға төгеді. Рәсім біткен соң баланы киіндіріп, 40 үйді аралатады. Бала қаз тұрып аяғын апыл-тапыл баса бастаған кезде тұсауы салтанатты түрде кесіледі. Бұл «тұсау кесер тойы» деп аталады. Бұған баланың туған-туыстары жиналады. Баланың тұсауын ала жіппен кескен. Бұл «біреудің ала жібін аттамаса» деген тілек. Жіпті қадірлі, ісі алға басып тұрған, әрі жылдам, сүрінбей жүретін адам кеседі. Ата-ананың баланың сол адамға тартсын деген тілегі. Тұсау кесуші өткір қайшымен ала жіпті кесіп жатып:

Қаз-каз балам, қаз балам,

Қадам бассан, мәз болам,

Күрмеуінді шешейін,

Тұсауынды кесейін – деп жырлайды. Тұсауы кесілген соң, сәбиді екі адам ортаға алып шығып, тез-тез жүргізеді, шашу шашылады. Тұсауы кесілген сәбидің қалтасына тәттілер, ақша салынады. Тұсау кесу дәстүрі қарақалпақ, түрікмен, өзбек халықтарында кездеседі [5].

Балаға қатысты әдет-ғұрыптардың бірі «сүндетке отырғызу». Бала 5,7,9 жасқа келгенде сүндетке отырғызады. Егер бұрын молдаға кестірсе, қазір дәрігерлерге сүйенеді. Балаға арнап сүндет той жасайды.

Келген кісілер балаға «сүндетің қабыл болсын» деп көрімдік береді. Сүндетке отыру – ұлттық салт-дәстүр, тазалық, діни ғұрып. Оңтүстік Қазақстанда сүндет тойға 200-500 кісі шақырылады. Бұл тенденция өңірде ислам дінінің кең таралуына байланысты.

Сонымен салт-дәстүр, әдет-ғұрыптар адам, отбасы, қоғам дамуында маңызды орынға ие. Қазақтың салт-дәстүр, әдет-ғұрыптары сонау ертеден бері қалыптасып, дамып отыр. Оның озық үлгілері ұрпақтан-ұрпаққа көшіп, біздің дәуірімізге жетті. Олар халықтың бет бейнесі болып табылады. Онсыз халық болымсыз тас мүсін тәрізді. Салт-дәстүр, әдет-ғұрыптар балаға адамгершілік, тәрбиелік, ізгілік және т.б. қасиеттерді сіңіреді. Бұл жақсы азамат, қоғам қайраткері, патриоттың шығуына тікелей әсер етеді.

Әдебиеттер:

1. Кисляков Н.А. Очерки по истории семьи и брака у народов Средней Азии и Казахстана. – Л.: Наука, 1969. – 239 с.
2. Толеубаев А.Т. Реликты доисламских верований в семейной обрядности казахов. – Алматы: Ғылым, 1991. – 231 с.
3. Арғынбаев Х.А. Қазақ отбасы. – Алматы: Қайнар, 1996. – 288 б.
4. Әжіғали С., Байғабатова Н. Жетісу казактарының салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары // Қазақ халқының дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары. Ш.Ш.Уәлиханов атындағы тарих және этнология институты. – Алматы: Арыс, 2005. – 175-200 бб.
5. Калыш А.Б. Семейная обрядность сельского населения Павлодарского Прииртыша // Обычаи и обряды казахов в прошлом и настоящем: сб. ст. – Алматы, 2001. – С. 131-143.

УДК 802.0.07.32.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРОЕКТНОЙ РАБОТЫ НА УРОКЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Бектурова Э.К., преп. англ. яз

Казахстан

Современный педагог наряду с традиционными формами обучения иностранным языкам широко использует новые педагогические технологии. Одной из технологий, обеспечивающих личностно-ориентированное обучение, является метод проектов. Проектная методика особенно целесообразна при обучении иностранным языкам в силу специфики предмета. Проектирование дает преподавателю возможность включить студентов в реальное общение, наиболее насыщенное иноязычными контактами, опирающееся на исследовательскую деятельность, на совместный труд